

A
ESİN.E
AY
1976

ORTA DOĞU 7 NİSAN 1976

AY DEMİR

248

EMEL ESİN

Milliyet Gazetesinin 30 Mart 1976 tarihli nüshasında, Bay Ali Gevgilili'nin «Suyu Arayan Adam» adlı yazısını ilgi ile okudum. Duyduğum ilginin ilk sebebi, şüphesiz ki, Şevket Süreyya Aydemir'in şahsında, Bay Gevgilili tarafından, bizden önceki neslin temâyüllerinin bir tahlili yapılmak istenmiş bulunmasıdır. Bay Gevgilili'nin yazısına duyduğum alakamın diğer sebebi Aydemir adıdır. Şevket Süreyya Aydemir adını nasıl seçtiğini anlatırken, annem Müfide Ferid'in 1919'da neşrettiği Ay Demir adlı romanından

(Başarık I. Say'ada)

tiği ve adeta tesadüfi «bir muvazene» olarak tanıttığı Osmanlı Türk dünya görüşü, Türk kültür tarihi ile uğraşanların bildiği gibi, ne tesadüfi, ne de Türk tarihinde istisnadır. Türkler M. VI. yüzyıldan beri muhtelif ayrı dinler ve kültürlerin beraber yaşadığı büyük devletler idare etti, Sarı Denizden Kara Denizin kuzeyine uzanan Gök-Türk Kaganlığı (M. 550—742) böyle bir devletti. Türkler kozmopolit çevrede yaşamağa ve başka kültürlerle hayat hakkı vermeğe alıştı. Daha sonra İslâmiyet, muhtelif milletlerin ve dinlerin beraber yaşayabilmesi için gayet kesin kanunlar öngördü. «Dinde cebir yoktur» (Kur'an, II/256) âyeti vicdan serbestisini temin ediyordu. İslâm Peygamberi, «Vatan sevgisi imandandır» demekle birlikte, şunu ilâve ediyordu: «Kendi kavminin, boyunun tarafını (haksızca) tutan, bizden değildir» (A. Gölpınarlı, Hazret-i Muhammed, 126). Sınıf farkları Mekke hutbesi ile ortadan kalkmış bulunuyordu. «Muhakkak ki Allah cahillik devrinin kibrini ve atalar ile övünmeyi üzerinizden kaldırdı». Müslüman olmayanların vicdan hürriyeti Peygamberin ahdi ile temin ediliyordu: «Her kim bir «zımnı»ye (İslâm idaresinde gayr-i Müslime) ezâ ederse, karşısında beni bulur». (M. Ârif, Binbir Hadis, 761). Gerek Selçuklu, gerek Osmanlı Türklerinin sınıfsız ve vicdan hürriyetine riayet eden toplum ülküsüne sadakatleri, o devirde mutaassib ve feodal bir düzende bulunan Avrupa'ya duydukları infial, tarihlerin bir çok sahifelerinde okunur, Zenbilli Ali Efendi (ölümü H. 932/1525) gibi vicdan hürriyeti hakkında âyete inanan İslâm âlimleri olmasa idi, Osmanlı devletinin üç kıta'ya yayılmış sınırları içindeki bütün gayr-i Müslim kavimler bugün İslâma sokulmuş olurdu; İspanya'da zorla Hristiyanlaştırılan Yahudilere Türkiye kapılarını açmazdı. Osmanlı devleti içinde nice kavimlerin sulh içinde yaşayabilmesi Türk - İslâm medeniyetinin gereği idi.

Türk - İslâm dünya görüşü, müs-

ilham aldığını söylemektedir. Annem Müfide Ferid, Bay Gevgilili'nin «ulusalci küçük burjuva» dediği milliyetçi Türk aydınlarından idi. Milliyetçi Türk aydınları hakkında da Bay Gevgilili bazı fikirler ifade etmektedir. Milliyetçi Türk aydın çevresinde doğmuş biri olarak, Bay Gevgilili'nin görüşünü tamamlayıcı sandığım bir kaç mülâhaza ilâve etmek isterim.

Bay Gevgilili araştırmasını Osmanlı devrinde başlatmaktadır. «Çok kendine özgü bir ideoloji» olarak tavsif et-

(Devamı Sa. 8, Sü. 1'de)

temlekeci büyük devletlerin şuurlu kültür politikası ile, Onsekizinci yüzyılın sonlarında, itibardan düşürülmeğe başlandı. Türk - İslâm medeniyetinin maddî sahalarda da çöküşü bu fikri sarsıntının bir neticesi oldu. İkiyüz yıldır sürüp giden fikri buhranımızın sebebi belki bu hayal sukûtudur. Bu hayal sukûtu iledir ki Şevket Süreyya gibi «suyu arayan adamlar» ortaya çıktı. Mefkûre arayanların bazısı, Tevfik Fikret gibi, Türk medeniyetini unutmak ve Avrupa'yı taklitte çare aramak istedi; «vatanım rû-u zemin, milletim nev-i beşer» dedi. Nazım Hikmet temâyülünde olanlar, beynelmilî proleter birliği ümidine kapıldı. Ay Demir müellifi ve diğer Türk milliyetçileri, millî tarihin derinliklerinde Türklük özünü aradılar. Âkif kurtuluşu İslâm kardeşliğinde gördü. Bugünlerde doğumunun yüzüncü yıldönümünü kutladığımız Ziya Gökalp telif edici bir yol olarak, Türklüğe ve İslâma sadık kalıp, muasır dünyaya uymayı öngördü.

Mefkûre arayan Türklerin birbirinden ayrı temâyüllerinde «küçük burjuva» veya proleter olmak bir mesele teşkil etmiyordu. Çünkü sınıfsız bir toplum olan Türkler sınıf farkının Avrupa'da uyandırdığı komplekslerden muzdarip değildi. Aksine yabancı mekteplerde okuyan zengin çocukları Türklükten ve Türk kültüründen gittikçe uzaklaşıyordu. Bunlar kolaylıkla kapitalist Batı toplumuna veya Marxist bloka, intibak edebiliyorlardı. Millî gelenğin beşiğinde büyüyen fakir çevrelerin çocuklarının gönlünde ise Türk - İslâm medeniyetinin hasreti dinmiyordu.

Son olarak Bay Gevgilili'nin bahsetmediği istikbal konusuna gelmiş bulunuyoruz. İkiyüz yıl süren bir ideolojik savaş sonunda teklif ettiği yüksek insani mefkûreden kuvvetini alan Türk - İslâm medeniyeti yenilmiş değildir. Bugün yetişen nesillerin ekseriyetinin temâyülünden görülüyor ki geçirilen buhranlı günlere rağmen, tarihimizin beratsız olan Türk - İslâm medeniyeti yaşayacaktır.